

Образ Богородиці («Мадонни») у творах митця

Розділ II

«І сьогодні мені відкрилася свята істина, що чоловік свого духа мусить кшталтувати. Щоб стати на подобу досконалости і, згідно свого призначення, працею засновувати царство миру, в котрому б заясніла культура, перейнята світлом правди і небесним сяйвом огорнула б нашу українську землю. Щоб серце люду українського розгорілося тим великим полум'ям світлости Божої і щирости істинної і святої».

Із записника Олекси Новаківського, 1915 р.

Своєрідним продовженням національно-патріотичної і духовно-світоглядної тематики у творчості Олекси Новаківського були його чисельні композиції, присвячені образу Богородиці, які сам художник вслід за традицією італійського Ренесансу називав у своїх творах «Мадоннами». Цей образ, від віків оточений особливою шаною в українському народі, займав у творчості Новаківського дуже важливе місце. Це була одна із тих тем, з якими він пов'язував невідступну мрію усього свого життя — створити образ всеохопного, символічного звучання, — образ, який би втілював у собі сокровенні ідеали, душу та долю цілого народу і був би відповідно виражений великим монументальним стилем. «Найбільшою амбіцією його життя, — писав у некролозі на смерть художника один з його сучасників, — було дати великий національний твір, що поривав би якоюсь загальною, близькою для всіх ідеєю»¹⁰. З одного боку, звернення до образу Богородиці давало Новаківському можливість заглянути у своїх творах у духовну, ірраціональну сферу людської екзистенції, яка його постійно інтригувала і вабила. З другого боку — його «Мадонни» не були твора-

10. Олекса Новаківський. 14.III. 1872—29.VIII.1935. (Некролог) // Діло (Львів). — 1935. — Ч. 230.

О. Новаківський. «Свята родина», 1900-ті рр., папір, перо, чорнило.

Рис. № 86

11. Морачевський В. Вистава Новаківського // Діло (Львів). — 1936. — Ч. 64. — С. 4 (березень).

Прим. 7. Твір цей відомий нам лише з літературної згадки (Див.: Залозецький В. Олекса Новаківський. — Львів, 1934 р. — Кат. №399.

12. Залозецький В. Олекса Новаківський. — Львів (1934 р.). — Кат. № 169. — Іл. № 11.

ми лише релігійного змісту: втілений у них образ люблячої, страждальної Богородиці асоціювався у творчій уяві митця з долею рідної землі. Таким чином, в його своєрідній інтерпретації образ Богородиці набував не тільки духовного, сакрального звучання, але й виразно асоціювався з національно-патріотичним ідеалом могутньої захисниці і покровительки соборної України. Про це говорить нам власноручний запис художника на полях одного із його чисельних рисункових ескізів до «Мадонни» 1915 року: «Символізоване. Матір терплячого нашого народу. Евакуйованого народу, страждущого. Переживання Світової війни». Зрештою, вже сама природа наскрізь візійного, символістського образного мислення Новаківського надавала його творам відкритого полісемантичного звучання, що вбирає в себе різні значення, при тому жодного з них не виражаючи однозначно. У композиції своїх «Мадонн» художник, як правило, вкладав розмаїті відтінки символічних значень — це в нього водночас і піднесений сакральний образ, і втілення ідеї богозаступництва за долю України, а також уособлення високого морально-етичного ідеалу українського народу. Ось чому Вацлав Морачевський, приятель і талановитий інтерпретатор творів митця, стверджував, що «мадонни Новаківського лише одчасті мають прикмети релігійного малярства»¹¹. Це одна із характерних рис образної інтерпретації «Мадонн» у творах Новаківського.

А щодо їх формального рішення, то на різних етапах своєї творчої еволюції митець вирішував цей образ у різних стилевих формах: у ранній, т. зв. «могилянський період» — засобами реалістичної пластики та імпресіоністичного колориту, а пізніше, у зрілій фазі, послуговувався потужною експресією свого малярського мазка та екстатичним звучанням барв.

Таким чином, образ Богородиці у різних композиційних і значеннєвих версіях червоною ниткою проходить крізь усю творчість Новаківського, починаючи від найбільш ранніх, ще краківських творів, таких як «Мадонна слов'янська», 1910 р.,^{Прим.7} «Мадонна системи», 1911—1912 р., «Українська Мадонна», 1912—1913 рр., і закінчуючи творами львівського періоду — «Мадонна Червоної Калини», 1916 р., «Мадонна лицарів», 1916 р., «Весняна мадонна», 1920 і 1924 рр., «Мадонна огородника», 1922 р., «Мадонна у срібних ризах», 1920 р., 1923 р. та 1930 р. і, врешті — останнім в житті художника незакінченим образом «Мати Милосердя» («Святоюрська Мадонна»), 1934—1935 р.

Над образом «**Мадонна системи**» художник працював у селі Могила, виконавши спочатку великий за розмірами вугільний рисунок (142 x 120 см), а згодом на основі його композиції — менший розмірами (34 x 28 см) олійний варіант. Обидва ці твори дійшли до нас лише у чорно-білих репродукціях. Перший із них (рисунок) ілюстрований у монографії В. Залозецького¹², а дру-

Анна-Марія із сином Ярославом.

О. Новаківський з дружиною Анною-Марією і дітьми Ярославом та Жданом.

си́нами», 1923 р.). На рисунку **«Художник з дружиною і сином»**, 1921 р. митець позиціонує себе як лідера і захисника власної родини, зображаючи свою гіпертрофічно трактовану могутню постать, що немов огортає собою дружину із малим сином. Останні, виконані у Львові нечисельні малярські портрети Анни-Марії — це, як правило, великі композиційні полотна, що вражають глибиною авторського задуму. Часто Новаківський немов перефразовує в них власні, більш ранні рисункові чи олійні композиції. Так, у великому малярському **«Портреті дружини в півоніях»** (1924 р.) він використав композиційну побудову свого раннього **рисунка вуглем і пастеллю з 1907 року**, зобразивши погруддя Анни-Марії в своїй пізній експресіоністичній малярській манері на тлі літнього буяння розквітлих півоній.

Передчасна смерть тридцятишестилітньої Анни-Марії в квітні 1925 року стала для художника нестерпним ударом долі. Туга за дружиною примушувала його знову і знову повертатись до її образу. Виконані тоді по пам'яті, рисунки (**«Анна-Марія на смертному ложі. Рисунок з пам'яті»**, 1930 р., **«Моя ти одинока сонячна любове»**, 1930 р.) та малярські композиції пронизані болем і ностальгічною тугою митця. Характерний в цьому відношенні олійний твір **«Музика (Меланхолійний спогад)»**, 1929 р. Композиційна побудова цього твору в основних рисах повторює більш раннє олійне полотно під назвою **«Музика (Автопортрет із дружиною за фортепіано та музою)»**, 1917 р. Центральне місце в цій ранній символіко-алегоричній композиції займає образ Анни-Марії, що грає на фортепіано, уособлюючи для заслуханого у її музику художника найсокровенніші морально-етичні вартості життя, а музика у її вико-

Рис. № 48

Іл. № 58

Рис. № 38

Рис. № 52, 51

2. НАУКА (панно для Музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові). 1916 р.
Полотно, олія. Кат. № 69.

19. АВТОПОРТРЕТ З ДРУЖИНОЮ ("Забутий чоловік"). 1917 р.
Картон, олія. Кат. № 71.

20. ПРОБУДЖЕННЯ (на тлі образів). Початок 1910-х рр.
Полотно, олія. Кат. № 53.

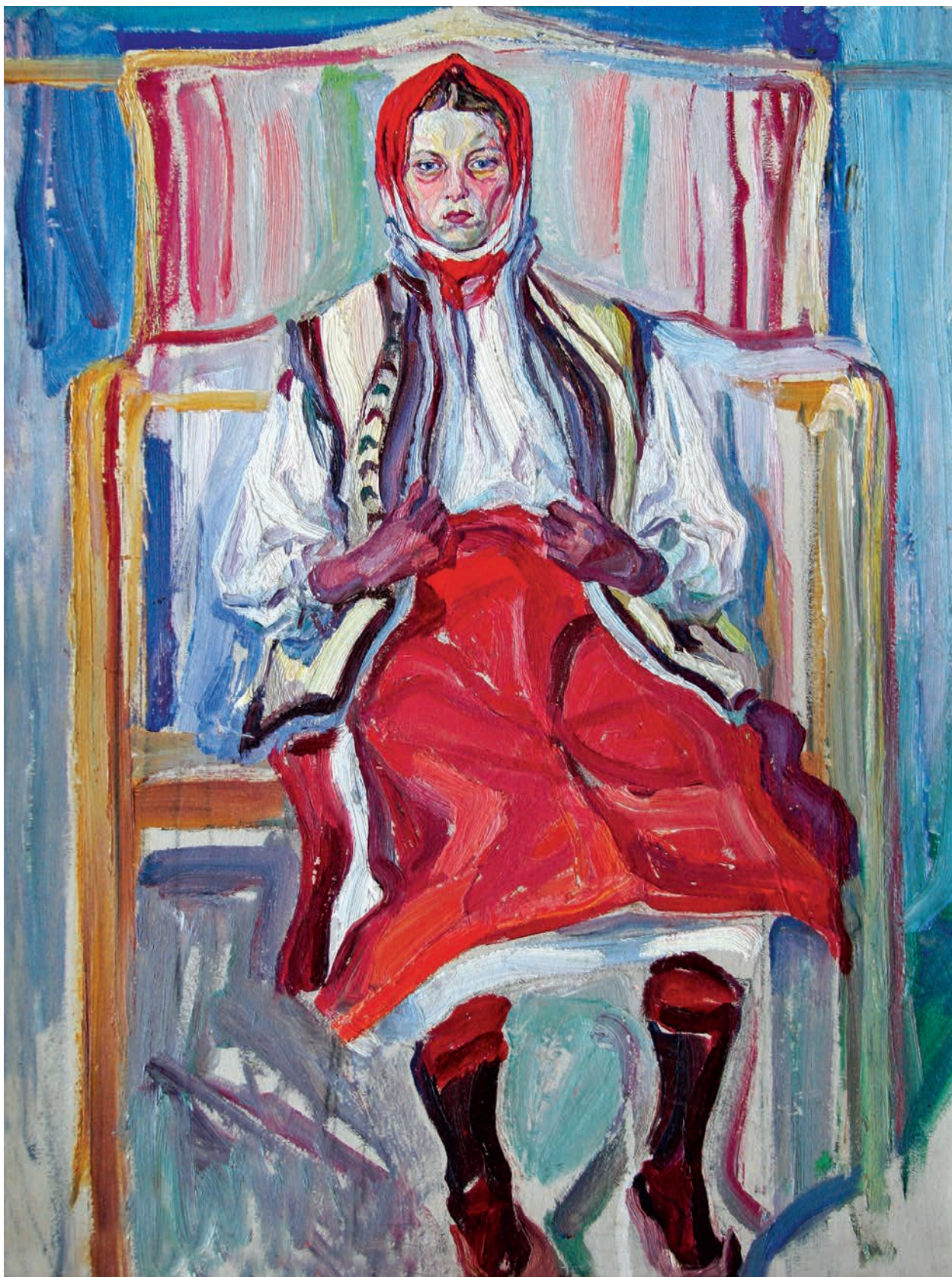

34. МОЛОДА МАТИ. 1909 р.
Картон, олія. Кат. № 30.

35. МАРІЯ. Варіант I (за мотивами однойменної поеми Т. Шевченка). 1914 р.
Дошка, олія. Кат. № 63.

44. ПОРТРЕТ ДРУЖИНИ. 1900-ті рр.
Полотно, олія. Кат. № 37.

123. ГУЦУЛКА (Параска з Боб'яків). Космач, 1926 р.
Картон, олія. Кат. № 92.

124. МОЛОЧАРКА. 1930-ті рр.
Фанера, олія. Кат. № 127.

3. СЛАВНА СМЕРТЬ. Перший ескіз до композиції. 1916 р.
Папір, перо, туш. Кат. № 147.

Каталог ілюстрованих творів

Малярство

1. **ПОРТРЕТ МАТЕРІ ХУДОЖНИКА.** 1890-ті рр.
Полотно, олія.
62 x 52 см.
Власність приватна.
2. **АВТОПОРТРЕТ ІЗ МУЗОЮ.** Початок 1900-х рр.
Полотно, олія.
73,5 x 99,5 см.
На звороті – ескізний олійний начерк старої жінки (бабки художника Соломії (?)) – Л.В.)
С.М. 634.
Власність родини Новаківських. Львів.
3. **МАТИ З ДІТЬМИ.** Початок 1900-х рр.
Полотно, олія.
70 x 90 см.
С.М. 630.
Власність родини Новаківських. Львів.
4. **НА ТРАВІ (За шиттям).** Початок 1900-х рр.
Дошка, олія.
32,2x23,8 см.
С.М. 412.
Власність родини Новаківських. Львів.
5. **МАТИ З ДІТЬМИ.** 1903 р.
Полотно, олія.
105,5 x 63 см.
Власність приватна.
6. **ВТРАЧЕНІ НАДІЇ («Визволення»).** 1903–1908 рр.
Дошка, олія.
70 x 94 см.
С.М. 165.
Власність родини Новаківських. Львів.
7. **ПОКИНУТА. Начерк до композиції (за мотивами поеми Т. Шевченка “Катерина”).** 1904 р.
Дошка, олія.
32,5 x 24 см.
Авт. сигн.: внизу зліва: “Ol. Nowakowski. Mogiła. 7/III.1904”, справа – “Ол. Новаківський”.
На звороті наклейка з написом: “Опущена. Могила 904.” та авт. напис: “Смутні думи. Опущена 32 x 24”.
С.М. 462.
Власність родини Новаківських. Львів.
8. **ЖІНКА З ДИТИНОЮ НА ВУЛИЦІ (за мотивами поеми Т. Шевченка “Катерина”).** 1904 р.
Дошка, олія.
23,5 x 32 см.
На звороті олійний ескіз “Хата в мальвах”.
С.М. 693.
Власність родини Новаківських. Львів.
9. **МАТИ З НЕМОВЛЯМ.** 1904 р.
Дошка, олія.
23,5 x 32,5 см.

Іменний покажчик

А

Анна, піаністка 77
Арсенич Петро 65

Б

Баб'як Ольга 81, 83
Багалій Дмитро 76
Бажанських, родина 73
Барвінська Аніта 349
Барвінський Василь 75
Барвінський Олександр 69
Барвінських, родина 65
Бердслі Обрі 5
Бережинський 66
Болод-Антонєвіч Ян 25
Боровець Зеновій 26
Ботічеллі Сандро 5, 29
Бурн-Джонс 5

В

Вайс Войцех 36
Валліс Мечислав 36, 39
Вальтер Петер 5
Величко Григорій 73, 76
Величко Оріся 61, 73–76, 205, 310, 346, 351
Вергановська Олена 83
Веронезе Паоло 40
Виспянський Станіслав 62
Віконська Дарія *див. Федорович-Малицька Л.*
Воробкевич Тетяна 88
Вороний Микола 18, 75, 79

Г

Гаврилів Мирослав Степанович 66–68
Гаврилів Мирослав Юрійович 68
Гаврилів Наталія, з дому Левицька 61, 65–68, 88, 185, 199, 305, 339, 345, 357
Гаврилів Юрій 66–68
Гаврилко Михайло 74
Гаврилюк Володимир 87
Гавришаківна Риська 190, 343
Гавришук Григорій 93
Гавришуківна Ірина 93
Гавснер Артур 80
Гавснерівна Міріам *див. Гавснер Марія*
Гавснер Марія (Міріам) Єва 61, 80–82, 194, 344
Гвоздецький Євген 27
Гебус Стефанія 75

Глембоцка Г. 80

Глушевський Юліян 78, 348

Гоген Поль 91

Гогульська Леонтина, з дому — Голубовська 61–64, 76, 79, 176–179, 339, 341

Гогульський Йозеф 62, 63, 110, 177, 341

Гогульський Мечислав 63

Голубець Микола 31, 35, 50, 53, 54, 61, 75

Голубовська Галина 61, 64, 78–80, 88, 207, 209, 346, 348

Голубовська Леонтина *див. Гогульська Леонтина*

Голубовська Ядвіга, з дому Гребовець 63, 64, 79, 84, 87, 181, 342

Голубовський Андрій 64, 79

Голубовський Іван 12, 35, 54, 63, 64, 75, 77–80, 84, 87

Горак Роман 69

Гординський Святослав 6, 14, 31, 32, 83

Гординських, родина 343

Горникевич Мирон 68

Горникевич Емілія, з роду Ортинських 61, 68, 193, 295, 343, 351

Горникевич Марія 341

Горняткевич Дам'ян 90

Госовська Марта 71

Гофман Властиміль 24

Гофштеттер Ганс 52

Грековіч Юзеф-Адам 80

Грековіч М. 80

Грековічувна М. 80

Гриневичева Катря 75

Гриценко Володимир 75

Грушовець Зоріана 41, 65, 81, 366

Д

Дашкевич Ярослав 73

Дика Оксана 78, 348

Дідушок Петро 74

Донцов Дмитро 74

Драган Михайло 83

Друченко Олексій 75

Дунаєвський Дмитро 83

Дуніковський Ксаверій 36

Дучимінська Ольга 14, 55, 75, 85

Дядинюк Василь 83

І

Іванюх Володимир 83

Ігор-Антоніч Богдан 75